

Klaudy K. 2005. Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra. Módszertani útmutató a tantárgy oktatásához. *Modern Nyelvoktatás* XI. évfolyam 1. szám. 57–64.

Klaudy Kinga
Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra. Módszertani útmutató a tantárgy oktatásához¹

1. A fordításhoz szükséges ismeretek és készségek

A fordításhoz minimálisan három dolog szükséges: nyelvtudás, tárgyi tudás és fordítói készség. Ez a háromféle dolog nagyon különböző „tudást” takar.

A *tárgyi tudás* nem más, mint a világról, a szóbanforgó nyelvterületekről (angol, német, magyar stb) bizonyos szakterületről (pl. jogi, gazdasági) való enciklopédikus ismereteink többé-kevésbé strukturált halmaza, amely hagyományos ismeretszerzési módszerekkel fejleszthető.

A *fordítói készség* nem más, mint a kódváltás képessége, az egyik nyelvről a másikra való átlépéshez szükséges műveletek rutinszerű alkalmazásának képessége, amely leginkább gyakorlás útján fejleszthető, bár természetesen a fordítás elméleti kérdéseivel, a fordítói tevékenység jellegével, a fordítói szakma szerveződésével kapcsolatos ismeretekre is szükség van.

A *nyelvtudás* megint csak másféle tudás, hiszen nem ismerethalmaz tudását jelenti, hanem valamiféle kódolási és dekódolási képességet, a gondolattól a nyelvi formáig és a nyelvi formától a gondolatig vezető út bejárásnak képességét mindig az aktuális kommunikatív helyzetnek megfelelően, és nyelvenként gyökeresen eltérő módon. Ezzel a tudással a fordítóképzésbe belépő hallgatóknak elméletileg már rendelkezniük kellene, hiszen, a közkeletű megállapítás szerint a fordító és tolmácsolás ott kezdődik, ahogy a nyelvtanulás befejeződik, de tapasztalatból tudjuk, hogy gyakorlatilag ez nincs így.

Az „Általános fordítástechnika idegen nyelvről magyarra” című tantárgy célja a legtágabb értelemben vett fordítói készségfejlesztés.

2. Fejlesztendő készségek

2.1. Percepció készségek (a forrásnyelvi szöveg megértése)

Mire támaszkodhatunk ennek a készségnek a fejlesztésében? Induljunk ki abból, hogy a fordítóképzésbe bekerülő hallgatók idegen nyelvi tudása elegendő ahhoz, hogy a forrásnyelvi szöveget mondatszinten megértsék, és van annyi szótárhasználati rutinjuk, hogy a rendelkezésükre álló nyomtatott vagy gépi szótárakban meg tudják találni az ismeretlen szavak kontextusnak megfelelő jelentését.

Szövegértési problémájuk a szöveg makrostrukturájának megértésében lehet. Kezdő fordítók esetében még nem alakultak ki a globális szövegértési stratégiák. Nem fölülről lefelé hanem alulról felfelé építkeznek, nem a szövegből akarják megérteni a szavakat, hanem a szavakból a szöveget. Miközben az egyes mondatokat fordítják, nem gondolnak arra, hogy miről szól az egész szöveg, mi a szerző célja, kinek írja stb.

2.2. Produkció készségek (a célnyelvi szöveg megformálása)

¹ Az ELTE Fordító-és Tolmácsolás Központjában a 2004-2005-ös tanévben nappali hallgatók számára is megindult a társadalomtudományi és gazdasági szakfordító-képzés. Ez a módszertani útmutató a programban résztvevő tanároknak készült, de mivel az országban számos helyen folyik fordítóképzés, az útmutató javaslatai szélesebb körben is érdeklődésre tarthatnak számot.

Mire támaszkodhatunk ennek a készségnek a fejlesztésében? Induljunk ki abból, hogy a fordítóképzésbe bekerülő hallgatók **fordítástól függetlenül** képesek arra, hogy értelmes, összefüggő magyar szöveget alkossanak. Bizonyos magyar nyelvhelyességi problémáik valószínűleg lesznek (egyeztetés, egyes szám-többes szám, kötőszóhasználat stb.) de ezeken viszonylag könnyű segíteni. (vö. Klaudy 2004).

Ha viszont fordítaniuk kell, azaz nem a saját gondolataikat, hanem más nyelven megfogalmazott gondolatokat kell magyar nyelvi formába önteni, akkor az ösztönös magyar mondatszerkesztési és szövegépítési készség nem elegendő ahhoz, hogy az idegen nyelv hatásának ellenálljon. És itt van szükség a magyar nyelv és az idegen nyelv mondatszerkesztési és szövegépítési sajátosságainak tudatosítására (balra bővítés a magyar, jobbra bővítés az indoeurópai névszói szerkezetekben, regresszív kiemelés lehetősége a magyar téma-réma tagolásban, progresszív kiemelés az indoeurópai téma-réma tagolásban).

2.3. Átváltási készség

Mire támaszkodhatunk ennek a készségnek a fejlesztésében? Ezen a területen támaszkodhatunk a legkevesbé a hallgatók korábbi tapasztalataira. Míg az idegen nyelvű szövegértésben és a magyar nyelvű megfogalmazásban a hallgatóknak lesznek korábbi tapasztalataik, az egyik nyelvről a másikra való átlépésben nem. Ennek a készségnek a kialakítása a tantárgy legfontosabb feladata.

Az átváltási készség nehezen definiálható. Tapasztalathoz tudjuk, mikor több hallgató fordítását vetjük össze, hogy a hallgatók közül mindig van olyan, aki „tapad” az eredetihez, és van olyan, akin látszik, hogy tud „önállóan gondolkodni”. Néha azt mondjuk ilyenkor, hogy „akadálytalanul tud közlekedni a két nyelv között”. Pedig az átváltási készség nem azt jelenti, hogy sok előre-gyártott megfelelés van a fordító fejében, és azokat rutinszerűen alkalmazza. Inkább egy más típusú szövegértésről, és egy más típusú szövegalkotásról van szó.

Milyen ez a más típusú szövegértés? Gondoljunk arra, mennyire sokféle szövegértés van. Másképp „értünk” egy idegen nyelvű szöveget, ha csak magunknak olvasunk, másképp értjük, ha később azonos nyelven kell reprodukálnunk (pl. vizsgáznunk kell belőle), és megint másképp, ha más nyelven kell reprodukálnunk, azaz le kell fordítanunk. Van olyan vélemény, hogy csak fordítás közben értünk meg igazán egy szöveget. Ez a fordításközpontú szövegértés egyik mozzanata az átváltási készségnek.

Milyen az a más típusú szövegalkotás? Ha saját gondolatainkat fogalmazzuk meg, közvetlen út vezet a gondolattól nyelvi formáig, ha mások gondolatait fogalmazzuk meg először el kell vonatkoztatnunk a gondolat eredeti burkától, a forrásnyelvi formától, és csak azután kereshetjük meg a gondolatnak megfelelő célnyelvi formát. Ez a másodlagos szövegalkotás a célnyelvi eszköztár tudatosabb, invenciózusabb használatát igényli, mint az elsődleges szövegek alkotása.

Lehetséges, hogy az átváltási készség nem más, mint egy szokásosnál mélyebb, nagyobb fokú absztrakciót jelentő forrásnyelvi szövegértés és egy invenciózusabb célnyelvi szövegalkotás együttes képessége? Előbb elvetettük az előre gyártott megfelelések alkalmazását, de azt azért nem vethetjük el, hogy a különböző célnyelvi lehetőségek közötti választásban, a különböző megoldások mérlegelésében nemcsak a célnyelv vezérel bennünket, hanem a forrásnyelvi megfogalmazás is. És a korábbi fordítói döntések tapasztalatai valamilyen formában feltétlenül összeadódnak, bizonyos pályák „bejáratódnak”, vagyis a fordítási tapasztalatok halmozódásával valamiféle átváltási rutin óhatatlanul kialakul, és ez is része az átváltási készségnek.

3. Módszertani alapelvek

Módszertani alapelvünk, hogy fordítani csak fordítás közben lehet megtanulni, tehát a fordítói készség fejlesztésének leghatékonyabb módja:

1. ha a fordító reális fordítói feladatokat kap (olyan szövegeket, amelyeket valóban fordítani szoktak, és olyan irányban, amelyben valóban előfordulnak fordítói feladatok az adott országban pl. kozmetikai cikk összetételének fordítása franciáról magyarra, háztartási gép használati utasításának fordítása németről magyarra, MÁV vasúti közlemény, vagy turisztikai tájékoztató fordítása magyarról németre, Pethő intézet anyagainak fordítása magyarról angolra stb.),
2. ha valódi fordítási problémákkal kerül szembe (pl. mértékegységek, intézménynevek, megszólítások fordítása),
3. ha különböző megoldásokat kell mérlegelnie, és döntéseket kell hoznia,
4. és ha a döntésére értékelést kap (azaz, ha fordításait a tanár szakszerűen lektorálja).

Ebből az következik, hogy a fordítói készség csak úgy fejleszthető, ha a fordító minél többször kerül döntési helyzetbe, és minél többször kap a döntésére értékelést. Ezért nagyon fontos, hogy a hallgatók a félév során minimum 10 db. (egyenként 1500-2000 leütés terjedelmű) fordítást készítsenek, amelyeket a tanár szakszerűen lektorál, és ezt az órán közösen megvitassák.

4. A fordítástechnika oktatásnak alapvető tevékenység típusai

Fontos, hogy minden órán sor kerüljön a fordítástechnika oktatásnak mindhárom alapvető tevékenység típusára:

1. A hallgatók által készített fordítások elemző javítása
2. Az új fordításokat előkészítő szövegelemzés
3. A fordítói készséget fejlesztő vegyes gyakorlatok.

5. A hallgatók által készített fordítások elemző javítása

5.1. Szervezés

- A tanár minden héten kiad fordításra egy kb. 1500-3000 leütésnyi szöveget, vagy hosszabb szöveget, de ennyit jelöl ki belőle fordításra.
- A szöveget a hallgatók otthon lefordítják, kinyomtatva leadják, vagy e-mailen elküldik.
- A tanár szakszerűen lektorálja a szövegeket (lehetőleg papíron).
- Az órán a különböző fordítási változatokat megbeszélik és értékelik oly módon, hogy a tanár a lektorált fordításokat az óra elején visszaadja a hallgatóknak és az órát a saját feljegyzései alapján vezeti le.
- A javítások alapján szükség esetén újralfordítást lehet kérni egyes hallgatóktól, amit már nem kell közösen kijavítani.

5.2. A fordítandó szövegek kiválasztásának szempontjai

Az általános fordítástechnika tantárgy esetében igyekezzünk ún. „általános szövegeket” fordíttatni. Ezt a terminust sokan ellenzik, mondván, hogy „általános szöveg” nincs. A fordításoktatás gyakorlatában viszont használjuk ezt a szakkifejezést: „általános szövegen” olyan szöveget értünk, amelynek fordítása nem igényli, hogy a fordító jártos legyen valamely szűkebb szakterület szókincsében. Az általános fordítástechnika tantárgy esetében arra kell törekednünk, hogy a kiválasztott szövegek elsősorban ne lexikai hanem inkább a mondat- és szövegszerkesztési nehézségeket tartalmazzanak.

A félév során kb. 10 szöveget fordítassunk. Ezek kiválasztása különböző szempontok szerint történhet:

1. *Nehézségi fok szerint*: ilyenkor az egyszerűen fordítható szövegtől haladunk a nehezebben fordítható szövegek felé.
2. *Műfajok szerint*: pl. álláshirdetés, használati utasítás, életrajz, konferenciameghívó, magánlevél, hivatalos levél, születési anyakönyvi kivonat, iskolai bizonyítvány, üdvözlő beszéd stb.
3. *Fordítástechnikai problémák szerint*: címek, dátumok, idézetek, táblázatok, mértékegységek, tulajdonnevek, rangok, fokozatok, intézménynevek fordítása.

Bármilyen szöveget adunk fordításra, gondoskodjunk arról, hogy a sokszorosított anyagon szerepeljenek a szöveg pontos adatai (szerző, cím, lelőhely, évszám, oldalszám stb. forrás, évszám), hiszen ezek befolyásolhatják a fordítói döntéseket.

5.3. Milyen formában kell a hallgatónak leadni a fordítást:

1. Az évközi fordítások terjedelme heti 1-2 oldal kb. 1500-3000 betűhely
2. A fordításokat szövegszerkesztővel kell elkészíteni, folyamatos oldalszámozással, 14-es betűnagysággal, másfeles sorközzel, kb. 1500 leütés szerepeljen egy oldalon. Mindkét oldalon kérünk széles margót hagyni a javításhoz.
3. Az első oldal tetején szerepeljenek az eredeti mű adatai: az eredeti mű szerzője (ha van neki), címe, lelőhelye (folyóiratok címét nem fordítjuk), évszám, oldalszám stb. és csak ezután jöjjön a fordítás címe. A cím, alcím, lelőhely hiánya súlyos hibának minősül.
4. A lefordított cím alatt zárójelben szerepeljen a fordító neve és elérhetősége. Ha folytatásokban történik a fordítás, akkor mindezeket az adatokat meg kell ismételni, és hozzátenni 1. rész, 2. rész stb.

5.4. A közös javítás technikája:

1. Mindenkinél legyen eredeti szöveg.
2. Mielőtt elkezdődik a közös javítás, minden hallgató magában olvassa végig újra az eredeti szöveget.
3. Egyik hallgató röviden mondja el, miről szól az egész szöveg, és mi jelentett számára fordítási nehézséget.
4. A tanár kiosztja a lektorált és értékelt fordításokat.
5. A tanár először szövegszinten értékeli a dolgozatokat, azaz kiemeli azokat a hibákat, amelyek a globális szövegértés hiányosságaiból fakadtak (pl. rossz címválasztás, vagy szenvedő szerkezetek felváltása többes szám első személyvel olyan esetben, amikor a szerző személye nem értendő bele az ágensek körébe).
6. Ezután következik a bekezdés vagy mondat szintű elemzés. Először a FNY-i mondat információ tartalmának megőrzését ellenőrizzük, azaz megnézzük van-e olyan CNY-i megoldás, amely több, kevesebb vagy más információt tartalmaz, mint az eredeti. Egy hallgató felolvassa az eredetit, másik vagy másik kettő a saját változatát, a többiek pedig megírják.
7. Ezután vetjük össze az információ visszaadása szempontjából egyaránt helyes célnyelvi változatok lexikai és mondat szerkesztési különbségeit.
8. Mivel általában nem jut idő minden fordítás értékelésére, mielőtt továbblépnénk a következő bekezdésre vagy mondatra, a tanár megkérdezi, hogy javításai érthetőek-e.

5.5. A lektorálás módszere

A fordítóképzésben alkalmazott lektorálás más, mint a nyelvtanításban megszokott dolgozatjavítás. Tehát nem alkalmazhatjuk azt a megoldást, hogy a szövegben vagy a margón

hullámos vonallal jelöljük a hibákat. A fordításokat egyenként meg kell szerkeszteni, különben a hallgató nem tudja meg, milyen messze van az ő fordítása a publikálható minőségtől.

- A helyesírási hibákat, elírásokat szabályos korrektúrajelekkel javítsuk a szövegben, és ugyanazzal a jellel jelöljük a margón is.
- A szószintű hibákat húzzuk át, és írjuk föléje vagy a margóra a helyes szót.
- A szórendi hibákat, számozással javítsuk.
- Ha a mondat javíthatatlan, be kell keretezni, áthúzni, és a javasolt megoldást odaírni az oldal hátára vagy a margóra.

Mivel az oktatás annyiban mégis különbözik az élettől, hogy a fordításokat az órán közösen értékeljük, ezért a jó megoldás beírásán kívül vagy helyette a tanár ráírhatja megjegyzéseit a fordításra, pl. megnevezheti a hibákat: „rossz szóválasztás”, „értelmetlen mondat”, „rossz mondathangsúly”, „szórend” stb. Ezeket a megjegyzéseket az órán ki kell fejteni.

Lényeg az, hogy a tanár konkrét és használható javításokat vagy utasításokat adjon, tehát vagy a javasolt megoldás vagy a hiba megnevezése mindenképpen szerepeljen a hallgatóknak visszaadott fordításon.

5.6. Értékelés

Bár a fordítások javításának elsődleges funkciója a fordítói készség fejlesztése, nem kevésbé fontos a második funkció sem: a hallgató fordítási teljesítményének értékelése.

Mivel a tanárnak év végén a hallgatók munkáját gyakorlati jeggyel kell értékelnie, fontos, hogy a hallgató a félév során is rendszeresen kapjon osztályzatot a fordításra. A hallgatónak évközben is tudnia kell, mi számít súlyos hibának, hiszen a zárthelyi dolgozatok értékelésekor három súlyos hiba (fontos információ kihagyása, a forrásnyelvi szöveg félreértése, értelmetlen mondat) már elégtelennek számít.

A hiba súlyának jelölését a tanár szabadon választja ki. Jól bevált módszer, a több színű javítás alkalmazása, ahol a súlyos hibákat pirossal a kisebb hibákat zölddel javítjuk. Másik megoldás, hogy a súlyos hibákat a margón három függőleges vonallal jelöljük.

6. Az új fordításokat előkészítő szövegelemzés

Az otthoni fordításra kiadott szövegek előkészítésének célja a fordítási célú szövegértés készségének kialakítása. Ez több dolgot jelent: (1) a fordítónak meg kell tanulnia, „mélyebben” olvasni, több információt kivonni a szövegből, mint a naiv olvasónak, (2) a fordítónak minden egyes mondat fordításakor tudnia kell, miről szól az egész szöveg, (3) meg kell szoknia, hogy ezekre az információkra valóban támaszkodjon is a fordítói döntések meghozatalában.

A szövegháttér feltárása úgy zajlik, hogy a hallgatók először a tanár irányításával majd önállóan megpróbálják rekonstruálni azt a közlési helyzetet, amelyben a szöveg létrejött, és megpróbálnak választ adni a következő kérdésekre: ki írta a szöveget, kinek írta, mikor, hol, mi célból.

A szöveg tartalmának tudatosítását nagyon jól szolgálja, ha a hallgatók megkeresik az egyes bekezdések kulcsszavát, majd a kulcsszavak alapján összefoglalják a szöveg tartalmát. Hasznos lehet a szöveg tartalmának különböző hosszúságú (végül egyetlen mondatba sűrített) összefoglalása.

A szöveg előkészítésének fontos fázisa a lexikai előkészítés. A szótári munka természetesen fordítás közben is elvégezhető lenne, ennek az előzetes munkának inkább pedagógiai céljai vannak: pl. a szókincs bővítés, vagy a kontextustól független és kontextustól függő megoldások különbségeinek szemléltetése stb. A lexikai előkészítésnek fontos része a különböző nyomtatott szótártípusokkal (egynyelvű szótár, kétnyelvű szótár, szakszótár,

szinonima-szótár) való ismerkedés. Az internetes forrásokkal (pl. különböző minisztériumok, irodák honlapjáról letölthető szakszótárak) való ismerkedés majd a gazdasági és jogi szakszövegek fordításánál fog nagyobb szerepet kapni.

A szövegelőkészítő gyakorlatokra sok példa található az alábbi két kereskedelmi forgalomban állandóan kapható tankönyvben: (1) Bart István, Klaudy Kinga és Szöllősy Judy 1995. *Angol fordítóiskola. Fordítás angolról magyarra és magyarról angolra*. Bp:Corvina, Bart István és Klaudy Kinga 2003. *EU- fordítóiskola. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra*. Bp: Corvina.

7. A fordítói készséget fejlesztő vegyes gyakorlatok

Az előbbieken ismertetett két tevékenységforma: az elkészített fordítások elemző javítása és az új fordításokat előkészítő szövegelemzés egyaránt nagyon időigényes, másfél órából egyéb gyakorlatokra nem nagyon jut idő. Pedig sok olyan gyakorlat van, amely alkalmas valamelyik fordítói készség fejlesztésére, és változatosabbá teszi a fordítástechnika órát.

7.1. A tolmácsolás elemeinek bevonása a fordításba:

1. Szóban fordítás, azaz blattolás egyenként (egyvalaki blattol, a többiek jegyzetelnek, és a jegyzeteik alapján rekonstruálják a szöveget).
2. Szóban fordítás, azaz blattolás kórusban (mindenki egyszerre félhangosan blattol).

7.2. Intralingvális parafrázisok:

1. Forrányelvi szöveg mondatainak nyelven belüli átalakítása
2. Célnyelvi szöveg mondatainak nyelven belüli átalakítása

7.3. Kontrollszerkesztési gyakorlatok:

1. Mások által készített fordítások egybevetése az eredetivel és értékelése
2. Nyomtatásban megjelent fordítások egybevetése az eredetivel – a tapasztalt fordítók által elvégzett műveletek elemzése
3. Javítás csapatmunkában: kettes-hármas csoportokban

7.4. Ötperces villámgyakorlatok:

1. Intézménynevek fordítása
2. Földrajzi nevek fordítása
3. Operacímek, regénycímek stb.
4. Tulajdonnevek fordítása
5. Rangok, titulusok, beosztások elnevezésének fordítása
6. Hamis barátok (csapdát jelentő látszólagos szótári ekvivalenciák: pl. *activity* nem aktivitás, *actual* nem aktuális, *paper* nem papír stb.)
7. Ekvivalens nélküli lexika
8. Reáliák fordítása (reáliák = az egyes kultúrákra sajátosan jellemző jeltárgyak, amelyeknek a másik kultúrában nincs megfelelője)

Hogyan lehet mégis időt szakítani a fenti gyakorlatokra?

A blattolás például jó bemelegítő gyakorlat az óra elején (erről ld. Élthes 2003, Valentinyi 2003). Hamis barátokat lehet fordítás közben együtt gyűjteni a hallgatókkal.

A kontrollszerkesztést lehet úgy gyakorolni, hogy a csoportból egyvalaki fordítását sokszorosítjuk, és azon dolgozunk a javító órán.

Az intézménynevek fordítását érdemes akkor elővenni, amikor valamelyik szövegben felmerül egy nehezen fordítható, esetleg hamis analógiára csábító intézménynév, és akkor a tanár az órára való felkészüléskor gyűjt belőlük egy csokorra valót.

A reáliák-ból szintén kevés fog felmerülni a félév folyamán, tehát ki kell használni az alkalmat, ha egy-egy mégis felmerül, behozni az órára 10-05 reáliát, megtanítani a hallgatókat, hogyan lehet utánanézni a reáliáknak, milyen kulturális szótárak vannak forgalomban a különböző fordítási relációkban angol- magyar és amerikai-magyar (Bart 1998, 2000), német magyar (Györffy 2002), francia-magyar (Ádám 2004), magyar –angol, magyar-német, magyar-francia (Bart 2002).

8. Új módszerek a fordítás oktatásában

A számítástechnika fejlődése az utóbbi években gyökeresen megváltoztatta a fordítók munkavégzésének körülményeit, és kézenfekvőnek látszana, hogy az oktatás is ugyanilyen körülmények között folyjék (gépi adatbázisok, online szótárak, csapatmunka, gépi korrektúra stb).

Tapasztalatunk szerint a fordítóképzés bevezető szakaszában, azaz az alapvető fordítói készségek kialakításában célravezetőbb a hagyományos módszerekkel történő oktatás, vagyis az, ha az órák hagyományos tanteremben zajlanak, a hallgatók nyomtatott formában adják be a fordításaikat és a fordításokat a tanár hagyományos módon lektorálja, és a fordításokban felmerült problémákat alaposan mondatról mondatra végigelemzik az órán.

A számítástechnika által nyújtott előnyöket az általános fordítástechnika órán oly módon lehet kihasználni, hogy ha a hallgatók a szövegszerkesztővel készített fordításaikat a tanárnak e-mailen is elküldik, akkor a tanár a hallgatói fordítások változatait, vagy a saját javításait ki tudja vetíteni és ez hatékonyabb időkihasználást tesz lehetővé a fordításjavító órákon.

Irodalom:

- Bart István, Klaudy Kinga, Szöllősy Judy 1995. *Angol fordítóiskola. Fordítás angolról magyarra és magyarról angolra.* Bp:Corvina.
- Bart István, Klaudy Kinga 2003. *EU- fordítóiskola. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra.* Bp: Corvina.
- Élthes Ágnes 2003. Gyakorlatok a fordítás és tolmácsolás határmezsgyéjén. *Fordítástudomány* 5. évf. 1. szám.81-93.
- Klaudy Kinga 2004. *Fordítástechnikai minimum.* Bp: Fordító- és Tolmácsképző Központ kiadványa.
- Veresné Valentinyi Klára 2003. A blattolás oktatása. *Fordítástudomány* 5. évf. 1. szám. 93-104.

Kulturális szótárak

ANGOL

Angol-magyar kulturális szótár

= Bart István 1998. *Angol-magyar kulturális szótár.* Budapest: Corvina.

Amerikai-magyar kulturális szótár

= Bart István 2000. *Amerikai–magyar kulturális szótár,* Budapest: Corvina.

Magyar-angol kulturális szótár

= Bart István 2002. *Hungary and the Hungarians, Dictionary of Facts and Beliefs, Customs, Usage and Myth.* Fordította: Szöllősy Judy. Budapest: Corvina.

FRANCIA

Francia-magyar kulturális szótár

= Ádám Péter 2004. *Francia-magyar kulturális szótár.* Budapest: Corvina.

Magyar-francia kulturális szótár

= Bart István. 2002. *La Hongrie et les Hongrois, Dictionnaire Abrégé des faits et des croyances, des mythes et des costumes*. Budapest: Corvina.

NÉMET

Német-magyar kulturális szótár

= Györffy Miklós 2002. *Német-magyar kulturális szótár*. Budapest: Corvina.

Magyar-német kulturális szótár

= Bart István 2002. *Ungarn. Land und Leute, Konversationslexikon der ungarischen Alltagskultur*. Budapest: Corvina.